

Ne bo mu prav, pa vendar bom ponovil, kar je sam zapisal o Jožetu Potrču, da je namreč tudi sam »eden tistih redkih ljudi, ki jih ne pokvarita ne denar ne oblast, ki delajo iz veselja do dela in iz čuta dolžnosti, iz odgovornosti do najbližjih in do družbe«.

Takšnemu tovarišu, takšnemu kulturnemu in znanstvenemu delavcu, takšnemu profesorju in vzgojitelju ob jubileju toplo čestitamo in želimo, da bi lahko še dolgo delal.

Franc Zadravec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Slovenščina v javni rabi

KAJ JE »PRAV«

V osmi številki JiS 1977/78 objavljeno vprašanje Kaj je prav? terja odgovor. Berta Golob je pravzaprav napol že sama odgovorila, vendar je treba, da ji odgovorimo. Seveda je odgovor lahko samo približen, saj so nekatere zveze, po katerih vprašuje, premalo dopolnjene z besedilom, kar vpliva na mestoma presplošen odgovor.

Sprva naj seveda ponovno opomnim na že znano dejstvo, da je za uspešno lektorsko delo najpoprej potreben osebni lektorjev delež ne le pri oblikovanju vsebine sporočila, ampak tudi pri premišljevanju o možnih učinkih sporočila. To velja tako za lektoriranje pisnih kakor govornih sporočil. Ni torej dovolj, če ve lektor, kaj je po splošnih določilih jezikovne norme »prav«, kaj »narobe«. Lektor mora besedilo ne le razumeti, ampak se mora z njegovo vsebino v sporočanju nekako poistovetiti. Sicer se sporočilo odtuji, nastanejo vrzeli med oblikovalci sporočila in sporočilom: posledica je nasprotni učinek od zaželenega.

To velja seveda ne le za lektorja, ampak prav tako za novinarja. Toda za oba je prvi pogoj, da instrument sporočanja obvladata do največje možne mere. Če ga ne, če se novinar zanaša pri oblikovanju korektnih jezikovnih podobe zgolj na lektorja, ta pa se pri oblikovanju vsebine sporočila zanaša na novinarja, nastaja čudna zveza dveh med seboj odvisnih, in vendar nesamostojnih besednih oblikovalcev. S tem ne mislim lektorja postavljati nad njegove dolžnosti — ali novinarju nalagati še jezikovni nadzor, ne. Mislim le, da morata biti oba z vsem svojim znanjem pri stvari, to je pri izpolnjevanju naloge, kako kar se da učinkovito sporočiti. Novinar mora znati manj bistvene napake popraviti na prvi pogled — kar je mogoče, če je »pri stvari« — lektor pa mora imeti za svoj nadzor potreben čas. Prepuščanje drobnih rutinskih opravil lektorju po nepotrebnem utruja, čbenem ga odvraca od dejanskih nalog.

V radiotelevizijskem sporočilu bi moral lektor potemtakem opozarjati na možne pomenke učinke in predlagati najboljše rešitve. Ob vsej naglici bi morali najti pot, po kateri bi prišli do primernejših formulacij. Potrebovali pa bi tudi občutljivega in zavzetega govornega lektorja, ki bi novinarje opozarjal na posledice napačnega govorjenja. (Napačno govorjenje — pri tem mislim na zborni jezik — je v napačnem poudarjanju posameznih besednih zvez, v čudnih spremembah tonskega poteka, ki ta napačni govor spremlja. Pol ure takega sporočanja v televizijskem dnevniku me izmuči do kraja, saj si moram sporočilo sproti PREVAJATI, da razumem njegov pomen. Da ni lektorja, ki bi imel povsem jasno pristojnost, se še kako pozna...)

Vprašanja, ki jih je postavila Berta Golob, so sicer namenjena lektoriranju besedil, ki bodo brana, torej govorjena, vendar veljajo pisni predlogi tega govora. V našem odgovoru smo se dogovorili, da bo drobne napake popravljal sam novinar med branjem (to se da, vem iz lastne prakse...), in to najbrž tudi delajo. Lektor pa bo skrbel za ubese-

ditev v celoti. Lektor si bo svoje teoretično izhodišče zgradil ob pomoči priročnikov, SP 62 je samo eden med njimi, ki jih bo kritično uporabljal, vendar tako, da bo zavrnil predlog šele, ko se bo seznanil s teoretičnimi podstavami, ki jih zavrača, in ne, kakor se pri nas pogosto zgodi, zaradi pripadnosti tej ali drugi šoli in tako naprej. Oba zvezka Slovarja slovenskega knjižnega jezika sta med pripomočki pomemben dosežek, prav tako določila praktične stilistike, slovnica, ne nazadnje polemike v strokovnem časopisu. Pogoji, brez katerega ni uspešnega dela, je lektorjeva trdna jezikovna usposobljenost.

Glagol *prispevati* omenja iz Janežičevega nemško-slovenskega slovarja kot češko izposojenko Breznik (*Življenje besed*, str. 127), ne da bi jo izrecno normiral. To obvestilo dobimo tudi v Pleteršniku. Izvirni pomen sega med *glagole gibanja*, šele tretji pomen (po Pleteršniku) ga uvršča tudi med glagole *dati*. Pri obeh pomenih je skupna smer gibanja, razlika je v neprehodnosti prvega pomena in potencialni prehodnosti pri drugem pomenu (ta se izraža z mejno obliko dejalnika koristi /*commodi*/ ob predlogu *k*). V nasprotju z glagolom *pomagati*, ki je prehodn (*komu*), kolikor ne gre tu še zmeraj za dajalnik koristi, in ima izrazito čustveno vrednost ter s tem označuje tudi konkretno dejanje, *pomoč*, ima glagol *prispevati* splošnejši, »nevtralniji« pomen. Rabiti *pomagati* v pomenu *prispevati* pelje v izpraznjevanje pomena *pomagati* in v izpostavljanje njegove naklonske vrednosti. Metonimična zveza *prispevati k zgodovini*, prevedena ali bogve kolikokrat ponovljena, je seveda nesmiselno razširjanje klišejske sestave *prispevati k razvoju*, ki ima še ohranjene člene. Take pavšalne, »frazološke« zveze je seveda najbolje opuščati, če to besedilo omogoča. Seveda — če je nujno povedati, da je *nekdo nekaj storil*, je treba ustvarjalni ali delovni delež najustrezneje in kar se da nazorno izraziti. Res je, da si vsak čas in vsaka družba počasi nabere svoj jezik in ustvari svoj slovar — mi smo zoper prazne besede in vendar — kdo pa se jim zares upira??

Pri drugem vprašanju je ob razširitvi valence glagola *sodelovati z/pri* na možnosti *na/v* prišlo očitno do križanja z *delati kaj/na/v/pri*. Pomenska razlika med obema glagoloma je jasna: pri nesestavljenem *delati* je pozornost uprta na opravilo, na to dejanje tudi prehaja, pri *sodelovati na so-opravilo*, to je na delo v skupini. V *društvu lahko delaš* ali *sodeluješ*, pomeni pa nekaj drugega. Seveda raba ni tako zelo natančna — in spet je zaradi tega prišlo do izpraznjevanja glagola *sodelovati*, s tem do ohlapnosti v vezavi. Sam pojav na zanimiv način kaže pot v frazeologizacijo besedne zveze: prav gotovo je pomensko izpraznjevanje pot, po kateri pride do prekritja izvirnega pomena z nadpomnom — vendar na tej poti velik del izpraznjenih zvez očitno odpada, ne da bi se razvijale naprej. Sama mislim še, da gre tudi za interferenco pomenov pri prevajanju iz srbohrvaščine. Zanimivo bi bilo primerjati pomen glagolov *raditi* in *saradivati* s pomenom *delati* in *sodelovati*. Morda bo prevzel štafeto kdo od naših slušateljev?!

Prav tako mi zveza *Predsednika so seznanili z asfaltiranjem*. diši po tujih predlogah. Spet gre verjetno za mešanje dveh pomenov in za interferenčno vezavo. Glagol *spoznati kaj* ima pri nas še zvezo *spoznati se s kom*, kar ima sinonim v *seznaniti koga s kom*. SP 62 pa tiho tolerira (z navajanjem) tudi *seznaniti koga/sebe* v *novimi nalogami* (torej s *čim*, pri čemer gre za abstraktno zvezo). Sinonimika v SP ni navedena, čeprav bi bilo mogoče navesti *spoznati nove naloge*. Problem je v uporabi pomensko primerne glagola za ustrezno poimenovanje. Prazno, formalno sporočilo omogoča tudi prazno, nesmiselno zvezo, učinek takega poročanja je seveda kvaliteti poročanja primeren. Za predstave gre, tudi pri jezikovni primernosti, in ne za »pravilno« besedo, ki je v SP ali pa je tam ni. Zadnjič je nekdo na televiziji mešal besedi *sinteza* in *sintetika*, kar ščemelo je od statične elektrike. Torej: *Predsedniku so pokazali, kako asfaltirajo, povedali so mu o uspehih in težavah* itd. Ali: ... je obiskal itd., zraven naj govori slika.

Šola s šolsko *preobrazbo* namesto naše dobre *reform*e mi zbuja pomisleke zoper preveč vnetega lektorja. Ob vsej sproščenosti — ali ne bi malo počakali in bi se pred uvajanjem novega malo pomenili s tvorcij tega »preoblikovanja«, »preobrazbe«? Domača beseda za vsako ceno in ob vsaki priložnosti je kot bumerang — in po takih metih glava navadno boli samo »jezikoslovce«.

Za obravnavanje zgoščenih zvez tipa *rock koncert* skoraj ni prostora. Pa je odgovor že v vprašanju: *možbeseda*... O tem je veliko govora in Toporišičeva rešitev z navajanjem pretvorbe zapletenih določilnic in prenosom na levo stran nove tvorjenke je kar

ustrezna. *Rock koncert* ali *koncert rock glasbe* ali *koncert glasbe po načinu rock*, kakor lahko razvezujemo. Seveda so okrajšave pogosto značilne za žargon in je treba posluha pri njih uvrščanju v nevtralna besedila. Za *Golf hotel* imamo sijajno Dularjevo primero *Meta teta ob hotelu Lev* ali *Slon*.

Toliko za danes. Mikavna vprašanja silijo k nadaljnjemu premišljevanju. Odgovori bi seveda terjali daljše razpravljanje. Z RTV smo od Berte Golobove dobili tudi gradivo o drugih prizadevanjih za jezik, o tem v naslednji številki.

Breda Pogorelec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Literarno-zgodovinski problemi, gradivo, komentarji

PRISPEVEK MARTINA BENČINE ZA CRONIJEVO KNJIGO O ŽUPANČIČU

Italijanski vseučiliški profesor dr. Arturo Cronia je napisal prvo knjigo o celotnem pesniškem, dramatskem in prevajalskem delu Otona Župančiča. Knjiga je doživela splošno pohvalo, dr. Joža Glonar pa je o nji med drugim zapisal: »Knjiga je ne samo temeljita znanstvena razprava, ampak umetniško delo visokih kvalit. Želeti bi bilo le, da bi lahko prišla v roke vsem Slovencem; samo prevajavec naj ne misli, da bo imel lahek posel s prevodom.« (LZ 1928, 632-4.) Do zdaj se Glonarjeva želja še ni uresničila.

Cronia je prišel nalašč v Ljubljano, da je zbral gradivo in se seznanil s pesnikom in nekaterimi slovenskimi kulturnimi delavci. Vendar je bil v Ljubljani premalo časa, da bi bil mogel preštudirati in zbrati vse, kar je Župančič ustvaril, zato si je poiskal sodelavca, da mu je dopolnil gradivo. Ta sodelavec je bil tržaški rojak Martin Benčina. Kdaj in kako sta se Cronia in Benčina seznanila, ne vemo. Vendar med njima ni šlo za bežno srečanje, ampak za nekako družinsko prijateljstvo, saj je Benčina poznal tudi Cronijevo ženo Carmen, ki je moža povsod spremljala in mu tudi pomagala pri delu (govori hrvaško in razume slovensko).

Benčina je »z izredno prijaznostjo in občudovanja vredno natančnostjo« pošiljal Croniji potrebno gradivo. Ni pa se omejil na gole prepise, ampak je izpovedoval tudi svoje misli o Župančiču, Cankarju in Kosovelu.

Gospa Carmen Cronia mi je izročila iz moževe zapuščine štiri Benčinova pisma in nekaj prilog, ostalo pa se je izgubilo. Objavljam jih brez popravkov (le vejice sem dostavil in opustil narekovaje pri naslovihi) za 100-letnico pesnikovega rojstva.

I.

Ljubljana, 23./9. 26

Dragi g. Cronia!

Končno pridem do tega, da Vam pošljem nekaj Župančiča.

1.) Pesmi, ki so izhajale v Vrtcu, so to Žup. prvenci in sam jih ne ceni veliko. Ker nisem imel časa, da bi primerjal, koliko jih je sprejel kasneje l. 1900 v Pisanice, sem enostavno prepisal vse. Za Žup. razvoj so po mojem mnenju naravnost velikega pomena. Prvi poizkusi, uganke pa do težjih, mladini težko razumljivih pesmi.

Če pomislimo, kako malo ljudi je, ki umejo pisati za mladino, potem šele razumemo Žup. silo že tedaj, ko je komaj šestošolec pisal prvo uganke. (Psevdonim »Beli Kranjec« /:ker je rojen v Belokrajini, pozneje vedno le Smiljan Smiljanič:/.)